

1966 – צבירת נסיון והרחבת קשרים

אם המחצית השנייה של 1965 היתה עבורי תקופת הסתגלות, והתווית דרכי פעולה לעתיד, הרי ששנת 1966 עמדה כולה בסימנה של פעילות גוברת והולכת, צבירת נסיון, הרחבת קשרים ורכישת בטחון עצמי.

בפתח של אותה שנה נתבשרתי בשורה משמחת שהיתה יקרה מאד לליבי. אליהו גוברמן האמיץ והנבון, מאנשי הקשר הראשונים שלנו במוסקבה, עלה ארצה לאחר שהשתחרר ממאסר. חמש שנות ישיבתו בבית-הסוהר לא שברו את רוחו, כתבו לי עמיתי מתל אביב. הוא לא הוציא מפיו דברי תרעומת או ביקורת על כך שאנו, הישראלים, סיבכנו אותו עם השלטונות. איש יקך היה גוברמן.

בתחילת 1967 יכולתי לקטוף את פירות עמלי מן השנה שחלפה. הפעילות הקדחתנית החלה כבר בראשית אותה שנה, וזרמה כמעט בכל הכיוונים שהתוויתי. חודשים מספר קודם לכן כבר הזמנתי וקיבלתי מן המשרד בתל אביב חומר ויזואלי ל"תערוכה נודדת": תמונות ותצלומים, דיאגרמות ולוחות סטטיסטיים, והתערוכה נדדה בין הקהילות היהודיות בארצות-הברית. ביקרתי בדרום במיאמי ובאטלנטה ג'ורג'יה, ונסעתי לפיטסבורג להיפגש עם הרב פופקו.

הרב פופקו, רב אורתודוקסי, נמנה על הרבנים שהעדיפו לפעול למען היהודים בברית-המועצות באורח עצמאי כ"זאבים בודדים". "זאבים" אלה, כמו הרב טייט מניו-ג'רסי, נפלו לא אחת במלכודת של המארחים הסובייטים, ובמשך שנים שימשו שופר להסברה האפולוגטית הסובייטית, שדיווחה על מצבם השפיר של היהודים בברית-המועצות. בתמורה איפשרו להם לבקר בברית-המועצות וגם להביא עמם כמה תשמישי קדושה. מביקור ראשון שערך בברית-המועצות, חזר הרב פופקו כשהוא שבוי במלכודת שטמנו לו מארחיו. הוא התנגד בחריפות לפעולות מחאה והסברה בארצות-הברית, בהיותו משוכנע שפעילות כזאת לא רק שלא תעזור, אלא קרוב לוודאי תזיק.

והנה הגיעה אלי שמועה כי לאחר שובו של הרב פופקו מביקורו השני בברית-המועצות, חל בו שינוי משמעותי: הוא סיפר כי זו הפעם נפקחו עיניו לראות את המצב לאשורו. בדעתו היה לנסוע פעם נוספת למוסקבה, ולכן נסעתי לפגשו. פופקו הדובר רוסית, סיפר לי כי מי שפקח את עיניו בנידון היה חנזין, יהודי מוסקבאי, שאותו הכירו אנשינו היטב. פופקו פגש בחנזין בבית-הכנסת, והלה עמד בתוקף על כך שרק "מחאות ורעש" במערב יכולים להשפיע על הממשלה הסובייטית לשנות לטובה את יחסה ליהודים. פופקו ציין באזני כי ידוע לו שאם יכתוב מאמרים ויתאר את המצב האמיתי של היהודים בברית-המועצות, לא יניחו לו המובייטים לבקר שם עוד. ובכל זאת, הוא החליט לכתוב ולהשמיע את כל מה

שהיה לו לספר. הוא הבטיח שיעשה כך לאחר שיבקר פעם נוספת, אחרונה, בברית-המועצות.

במקביל לעבודתו בווינגטון, הצליח יורם דינשטיין לרכוש תוך זמן קצר הערכה אצל מנהלי הארגונים היהודים ועוזריהם בניו-יורק. יורם הירבה להרצות בקמפוסים. כמרצה מבריק הרחיב את חוג האקדמאים, שהביעו אהדה לענייננו, ויצר קשרים טובים בעולם האוניברסיטאי. יחד הצלחנו להבטיח שישראל מילר ימשיך לכהן תקופה נוספת כיושב-ראש הקונפרנס, עד לבחירתו של מועמד שיתאים למשרה. ביורם מצאתי תומך ברעיון שניסיתי "למכור" למשרד בתל אביב: כינוס ועידה בינלאומית שתקיף מגוון רחב של ארגונים יהודים מכל העולם, לרבות משלחת ישראלית רמת-דרג. עד כמה שהדבר נשמע היום מבדח, קיבלתי את ה"דחיפה" הראשונה לקיום הוועידה הזו דווקא ממלקולם טון, שגרס כי חשוב להעניק למאבק הציבורי והמדיני למען יהורי ברית-המועצות אופי בינלאומי מובהק. השערתי היא - שטון היה מעוניין בכך כדי שלא להבליט יתר על המידה את מקומה של ארצות-הברית במאבק שלנו, אך הינחתי שוועידה כזאת תדרבן קהילות יהודיות ברחבי העולם לפעילות מוגברת ותחזק כל קהילה במדינתה. לחצתי על המשרד בתל אביב לפתוח בפעולת שכנוע בקרב הארגונים כדי שיתמכו ברעיון. בינתיים, ביקרו אצל ראש-הממשלה לוי אשכול, נחום גולדמן, וקסלר מבני ברית ופרינץ מהקונגרס היהודי האמריקני. מהדיווחים הבנתי שאשכול הקשיב להם אך כנראה נמנע מלהתווכח ולהתעמת איתם.

במסגרת שיחות שלשמן זומנתי ארצה, היתה לי שיחה עם לוי אשכול. מפגישתי עם ראש-הממשלה יצאתי בהרגשה כבדה. סיפרתי לו על פעולת "בר" בארצות-הברית, על הצלחתנו ביצירת קשרים טובים עם הארגונים היהודים, אך גם סיפרתי לו על ה"צרות" שגורמים לנו גולדמן, רוז הלפרין וראשי ההסתדרות הציונית. לגבי האחרונים הקשיב אשכול בחוסר סבלנות, וכששמע על רעיון הכנס העולמי העיר שהעיתוי עדיין מוקדם. ייתכן שיחסו הפושר של אשכול לעמדותינו וגילויי האהדה לעמדת גולדמן, נבעו מן המצב הבטחוני המתוח שעמד בראש סולם דאגותיו של ראש-הממשלה.

בזמן שהותי בתל-אביב התקבל מברק מיורם. משה דקטר ואלן פולק הספיקו כבר להפיץ את ההזמנות לכנס האקדמאים. הזמנה אחת הגיעה לידי של הרב מילר, והוא, שעבד איתנו בשיתוף פעולה זעם: הכיצד אנו מארגנים מבצע כזה מאחורי גבו? אכן היתה זו תקלה. סיכמנו שאקיים שיחה יסודית עם מילר ואסביר לו מדוע לא שיתפנו את הקונפרנס ושמרנו בסוד את דבר קיום ההכנות לכנס האקדמאים. המברק של יורם אילץ אותי לצאת לווינגטון ללא דיחוי ולוותר על בקור נוסף בכפר בלום.

השיחה עם מילר היתה ארוכה, גלויית לב ובסופו של דבר גם מועילה. הסברתי לו את הצורך להתגבר על ההתנגדות של "החוגים האקדמאים" להיות מעורבים במסגרות יהודיות מאורגנות. למעשה עד היום אינני מבין בדיוק את טיבם של נימוקי האקדמאים שביקשו לשמור על "עצמאות רוחנית". מכל מקום, הלכנו לקראתם מתוך תקווה שעם הזמן יעלה בידינו להביא לתיאום ביניהם לבין

הקונפרנס. לשאלתו של מילר מדוע לא הכנסנו אותו אישית בסוד העניין, עניתי שוב בגלוי לב שבכך היינו מכשילים אותו. אילו היו ראשי הארגונים יודעים או חושדים שידו של מילר היתה בכנס, היו "קורעים אותו לגזרים". שיחתנו הסתיימה ברוח טובה, וכעבור יום אף טרח מילר לטלפן אלי ולהודיע לי שנרגע לחלוטין.

ובכן, מילר נרגע, והתכנסות האקדמאים עברה בשלום. הציפיות מן הכנס היו רבות, אך את פירותיו לא עלה בידינו לקטוף. המשבר במזרח התיכון ריכז את תשומת הלב הכללית, ולפרק זמן מסוים שחק למעשה את עבודתנו.

עם שובי מהביקור בארץ, ציפה לי בירור נוסף. השגריר הרמן ביקש לדון בעבודתנו. הזמנתי גם את יורם לדיון, שבו נוכח גם הצייר. חלקו הראשון של הדיון היה ענייני. השגריר דיבר על החשיבות בשכנוע הממשל להגביר את הלחץ על הסובייטים. דעתי היתה שהאווירה של משא-ומתן בין-מעצמתי, אווירה של "בניית גשרים" ביחסים עם ברית-המועצות, מחייבת הגברת מאמצינו לזכות בתמיכת הממשל. בהמשך השיחה הבנתי מה טעם מצא השגריר לקיים את השיחה. אייב ביקש שנכניס בסוד העניינים את מייק ארבון, הקונסול הכללי של ישראל בניו-יורק, שהיה מופקד על המגעים עם הארגונים היהודים. הצטערתי ש"השיחה הרצינית" לא נועדה אלא כדי לפצות את ארבון הקונסול הכללי ואת עברון הצייר, שהתלוננו, כפי הנראה, על נחמיה ויורם שאינם משתפים אותם בהחלטות ובתכנון פעולת "בר". למען האמת, בשנה הראשונה לעבודתי בווינגטון לא ניכר היה כי שגרירותנו או הקונסוליה הישראלית במקום מגלות עניין כלשהו בפעילות "בר", אך משהנושא התחיל להעסיק את הארגונים היהודים, וכשהצלחנו לעניין גם את הקונגרס בווינגטון, או אז התעורר העניין גם אצלם. יורם דינשטיין הקפיד "להחזיק" את ארבון בתמונה, ואני מצידי השתדלתי לדאוג שאפי עברון יקבל מידע טוב יותר על עסוקינו.

באותו הזמן פירסם ה-Bureau of Public Affairs חוברת על יהודים בברית-המועצות. אמנם לא כל מה שנכתב בחוברת, שהוציאה לאור אחת המחלקות במשרד-החוץ האמריקני, היה לטעמנו, שכן המחברים ניסו "לרכך" מקצת מן העובדות, אך בכל זאת צוירה שם תמונה של פגיעה בזכויות ואפליה ברורה ביחסו של השלטון הסובייטי ליהודים. עצם העובדה שמשרד-החוץ האמריקני מצא לנכון לפרסם מסמך מעין זה, גרמה לי סיפוק רב.

לא הכל התקדם על מי מנוחות והיו גם הפתעות בלתי צפויות כדוגמת זו של מוריס ברפמן, איש "חירות" שיסד "ליגה למען יהודי ברית-המועצות" - ליגה של אדם אחד רודף פרסומת. העלנו את העניין בפני פעילי "חירות" מישראל שהגיעו לארצות-הברית לביקור, וביקשנו את התערבותם. גם גולדמן המשיך כדרכו, להכעיס. בעזרתו של יהודה הלמן, שהיה מנכ"ל ועידת הנשיאים, תוכנן דיון במסגרת בינלאומית כלשהי על מצב יהודי ברית-המועצות.

הייתי שקוע מעל לראש בפעילות בווינגטון, בניו-יורק ובביקורים בערי השדה, בשעה שהמשבר במזרח התיכון פרץ במלוא עוצמתו וזיעזע את כולנו. כבר בחודש מאי 1967 היה ברור לנו שאת עיקר מאמצינו נצטרך לרכז בנושא הגורלי: האיום על עצם קיומה של מדינת ישראל.